

ANITA UŠACKA

Starptautiskās Krimināltiesas komplementaritātes režīms

RGSL WORKING PAPERS NO. 30

RIGA 2006

Editorial Board:

John JA Burke (Ph.D.)
 Christopher Goddard (M.Ed.)
 Ligita Gjortlere (M.Sci.Soc.)

About the author:

Judge of the International Criminal Court Prof. Anita Ušacka studied at the Latvian University in Riga, the Moscow State University (PhD), Notre Dame University in Indiana, the Max Planck Institute for Foreign and International Criminal Law in Freiburg and the Human Rights Institute in Strasbourg. She also obtained an Honorary Doctors of Law degree from the Lewis & Clark Law School in Portland.

Her academic career includes a professorship in the Latvian University in Riga and visiting professorships at the Robert Schuman University in Strasbourg and the Lewis and Clark Law School in Portland.

Her judicial career includes the posts of Judge at the Constitutional Court of Latvia (1996-2003) and Judge at the International Criminal Court (2003-). She is a member of the International Association of Women Judges (1997-) and served as the Executive Director of the Latvian branch of UNICEF (1994-1996).

She is the author or editor of numerous publications including books and articles, promoting the establishment in Latvia of the rule of law, protection of human rights, administrative law, constitutional law and international law.

This is a publication of an address presented by Prof. Anita Ušacka on the occasion of the ETHICS Conference held in Riga in June 2006. A full academic article on the topic of the complementarity regime of the International Criminal Court will be published in English language in the inaugural edition of the RGSL Law Journal in January 2007. Moreover, it will appear in the RGSL Electronic Law Journal, both in English and Latvian Language.

© Anita Ušacka, 2006

ISSN 1407-8732

It is my honour to write an introduction to the article authored by H.E. Judge Anita Ušacka of the International Criminal Court. On 7 and 8 June 2006, the Riga Graduate School of Law (RGSL) hosted the ETHICS European Regional Workshop at which Judge Ušacka delivered the opening keynote address that is the subject of her article. The ETHICS (European Training in Higher International Criminal Sciences) project is designed to train lawyers and officials in both substantive and procedural aspects of international criminal law. Judge Ušacka's article analyzes a fundamental procedural issue: the jurisdiction of the International Criminal Court. The title of her keynote address was "The ICC and the Principle of Complementarity with Domestic Courts". The question is critical since the ICC is a court of last resort and lacks primary jurisdiction. The ICC has competence to try a case only when the accused is charged with committing the most serious crimes of international concern and the national court fails to prosecute or the national proceedings are not genuine. Judge Ušacka provides a logical, clear and comprehensive analysis of the question of complementarity that makes a valuable scientific contribution to the field. In 2006, Judge Ušacka joined the RGSL faculty as a Professor of Law.

John JA Burke
RGSL Rector

Contents

I.	Ievads	7
II.	Tiesas vēsture	7
III.	Tiesas pamatiezīmes	8
1.	Pastāvība	8
2.	Neatkarība	8
3.	Tiesnešu dažādība	10
1)	Tiesneši	11
4.	Sadarbības režīms	11
5.	Unikāls juridisks statuss	12
6.	Atlīdzība cietušajiem un to piedalīšanās tiesvedībā	12
IV.	Komplementaritātes principa būtība	13
1.	Komplementaritātes princips ir <i>Romas Statūtu</i> stūrakmens	14
2.	Pārbaudes mehānismi	15
1)	Prokurora veiktā izmeklēšana	15
a)	Jautājumi par lietu piekritību	16
b)	Priekšnoteikumi lietu piekritībai	21
c)	Protesti pret Tiesas jurisdikciju vai lietas piekritību	22
d)	Izmeklēšanas ierosināšana	22
e)	Tiesa kā komplementaritātes režīma arbitrs	22
V.	Pašreizējās izmeklēšanas un komplementaritāte	23
1.	Kongo	23
2.	Uganda	24
3.	Centrālāfrikas Republika	25
VI.	Notikumi, ko izskatīšanai iesniedz dalībvalsts (angļu valodā - „<i>self-referral</i>”) un kopīga pienākumu izpilde (angļu valodā - „<i>burden-sharing</i>”)	26
VII.	Darfūras situācija un notikumi, ko izskatīšanai iesniedz Drošības Padome	28
VIII.	Noslēgums	31
IX.	Kopsavilkums	31

I. Ievads

Raksta uzdevums ir sniegt pārskatu par atsevišķiem Starptautiskās Krimināltiesas (turpmāk - SKT) tiesiskā regulējuma aspektiem, sevišķu uzmanību pievēršot procesiem, saskaņā ar kuriem lietas nonāk SKT uzmanības lokā. Tiek apskatītas arī prasības, kas jāizpilda, pirms SKT var izskatīt lietas pret konkrētiem apsūdzētajiem, tai skaitā komplementaritātes princips, kas ir jauns starptautisko tiesību jēdziens.

Raksta sākumā autore apraksta SKT izveidošanas vēsturi un tai piemītošās unikālās iezīmes, kas to atšķir no citiem pastāvošiem vai pagātnes krimināltribunāliem. Raksta otrajā daļā tiek aprakstīta komplementaritātes principa būtība, tā nozīmīgums un ar to saistošās un no tā izrietošās problēmas. Raksta trešajā daļā autore pievēršas juridiskajiem mehānismiem, kas regulē lietu nonākšanu līdz to izskatīšanai Tiesā, analizējot to atsevišķos elementus. Noslēgumā tiek apskatītas Tiesas šobrīd izskatāmās lietas un tiek analizētas problēmas, kas radušās to iesniegšanas un izskatīšanas gaitā un šo problēmu risinājumi.

II. Tiesas vēsture

Starptautiskā Krimināltiesa (turpmāk tekstā - „SKT” vai „Tiesa”) tika nodibināta 2002. gada 1. jūlijā, kad stājās spēkā *Romas Statūti*, ko ir apstiprinājušas 120 valstis. SKT atrodas Hāgā, kur atrodas arī tādas starptautiskas tiesas un tribunāli, kā piemēram, Starptautiskais bijušās Dienvidslāvijas noziegumu tribunāls un Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk tekstā - „ANO”) Starptautiskā Tiesa. Bez tam, Hāgā šobrīd tiek tiesāts bijušais Libērijas prezidents Čārlzs Teilors.¹

Tiesa nav pārāka par dalībvalstu tiesām. Tiesa iesaistīsies lietās tikai, ja valstis nevēlēsies vai nebūs spējīgas veikt *Romas Statūtos* ietverto noziegumu izmeklēšanu. Šis princips, kura rezultātā primārais uzdevums izmeklēt un iztiesāt starptautiskos noziegumus piekrīt valstīm, tiek saukts par Starptautiskās Krimināltiesas komplementaritātes režīmu. Tā arī būs šī raksta galvenā tēma. Tomēr pirms iedziļināties komplementaritātes principa analīzē, es vēlētos jums atgādināt dažas pamatnostādnes par Tiesu.

¹ <http://www.cnn.com/2006/WORLD/africa/07/21/hague.taylor.ap/index.html>.

III. Tiesas pamatiezīmes

Tiesas pamatiezīmes ir tās pastāvība, tās neatkarība no pastāvošām politiskām organizācijām ieskaitot ANO, tās tiesnešu dažādība, tās sadarbības režīms, kā arī jauninājumi attiecībā uz atlīdzību cietušajiem un to piedalīšanos tiesvedībā.

Tiesas jurisdikcijā ietilpst genocīds, noziegumi pret cilvēci un kara noziegumi.² Agresija SKT jurisdikcijā ietilps no brīža, kad tiks pieņemta šā noteikuma definīcija un noteikumi, saskaņā ar kuriem Tiesa realizēs jurisdikciju pār šo noziegumu.³

1. Pastāvība

Atšķirībā no Ruandas un Dienvidslāvijas *ad hoc* tribunāliem (Starptautiskais Ruandas kara noziegumu tribunāls un Starptautiskais bijušās Dienvidslāvijas kara noziegumu tribunāls, turpmāk tekstā - attiecīgi „ICTR” vai „Ruandas tribunāls” un „ICTY” vai „Dienvidslāvijas tribunāls”), SKT ir pastāvīga institūcija, kuras jurisdikcijā ietilpst tikai noziegumi, kas izdarīti pēc *Romas Statūtu* spēkā stāšanās. Šis fakts ļaus uzkrāt organizācijas ekspertīzi un sekmēs viengabalainas jurisprudences rašanos. Atšķirībā no tādiem tribunāliem, kas tiek radīti, lai reaģētu uz konkrētu karu vai humanitāru krīzi, SKT var rīkoties efektīvāk, jo tās cilvēku un juridiskie resursi jau pastāv. Visbeidzot, Tiesas pastāvība palīdzēs novērst nākotnes noziegumus, jo par noziegumiem tiks saņemts sods, pat, ja to nevēlēsies piespriest nacionālās tiesas.

2. Neatkarība

Kaut gan SKT radās ciešā sadarbībā ar Apvienoto Nāciju Organizāciju, Tiesas neatkarība no ANO un citām pastāvošām organizācijām dod vairākus labumus. Pirmkārt, tā nebalstās uz ANO kā primāro finansējuma avotu. Otrkārt, tā darbojas ārpus ANO politiskajiem mehānismiem. Atšķirībā no Dienvidslāvijas un Ruandas tribunāliem, Tiesas eksistence un spēja iztiesāt lietas nav atkarīga no Drošības Padomes pilnvarojuma. Tiesas attiecības ar Drošības Padomi ir tādas, ka pēdējā var nodot lietas izskatīšanai Tiesā.

Dalībvalstu Asambleja pilda Tiesas likumdevēja orgāna lomu, kā arī uzrauga tās vadību un lemj par tās budžetu. Ir svarīgi atzīmēt, ka Asamblejas uzraudzības funkcija neapdraud Tiesas neatkarību lēmumu pieņemšanā un izmeklēšanas un tiesvedības procesos.

² 1998. gada Romas Starptautiskās krimināltiesas statūti, 5. pants; Par 1998. gada 17. jūlija Romas Starptautiskās krimināltiesas Statūtiem: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2002, 28. jūnijs, nr. 97 (turpmāk - „Romas Statūti”).

³ Romas Statūtu 5. panta 2. punkts.

Dalībvalstu Asamblejā ietilpst 100 dalībvalstis, kuras pārstāv visus piecus pasaules reģionus, un katrai no tām Asamblejā ir vienāda svara balsstiesības. Asamblejā ir 27 Āfrikas reģiona valstis, 12 Āzijas reģiona valstis, 15 Austrumeiropas valstis, 21 Latīņamerikas un Karību jūras baseina valsts un 25 Rietumeiropas un Citu valstu grupas valstis.

Arī Tiesas struktūrā pastāv neatkarība. *Romas Statūtos* iecerētā varas dalīšana paredz četrus atsevišķus orgānus: Prezidiiju, Tiesvedības nodaļas, Sekretariātu un Prokurora biroju. Prezidijs ir atbildīgs par atbilstošu Tiesas pārvaldīšanu, ieskaitot Sekretariāta uzraudzīšanu un Pirmstiesas un Tiesas Palātu izveidi.

Prokurora birojs ir neatkarīga institūcija, kuru neuzrauga Prezidijs. Tādējādi Prokuroram ir plaša rīcības brīvība ierosināt izmeklēšanu *proprio motu*. Saskaņā ar pēdējo pieejamo informāciju, Prokurora birojs ir saņēmis 1 732 ziņojumus, kas ir tikuši analizēti, lai noteiktu, vai tajos ietvertā informācija dod pietiekamu pamatu izmeklēšanas uzsākšanai.⁴ Pretēji apgalvojumiem, ka Prokuroru nevar saukt pie atbildības par politiski motivētām kriminālvajāšanām, viņa lēmumi var tikt pakļauti tiesnešu kontrolei un Prokuroru, tāpat kā tiesnešus, Dalībvalstu Asambleja var atbrīvot no amata.

Lieta var nonākt līdz izskatīšanai SKT trīs dažādos veidos. Pirmkārt, dalībvalsts var iesniegt notikumu izskatīšanai Tiesā. Līdz šim trīs situācijās Ugandas Republika, Kongo Demokrātiskā Republika un Centrālāfrikas Republika ir iesniegušas notikumus izskatīšanai Tiesā. Otrkārt, ANO Drošības Padome, darbojoties saskaņā ar *ANO Statūtu VII nodaļu*, var iesniegt notikumu izskatīšanai Tiesā. 2005. gada 31. martā Drošības padome iesniedza SKT izskatīšanai notikumus Darfūras reģionā Sudānā. Visbeidzot, Prokurors pats drīkst ierosināt izmeklēšanu, bet līdz šim nav to darījis. Valstis, kuras nav dalībvalstis, var, iesniedzot deklarāciju, atzīt Tiesas jurisdikciju pār attiecīgu noziegumu, kā to ir izdarījusi Kotdivuāras Republika. Tomēr arī šajā gadījumā Tiesa var iegūt jurisdikciju pār notikumu tikai vienā no trim iepriekšminētajiem veidiem.

Pagājušā gada jūlijā, SKT Prokurors izdeva pirmos aresta orderus piecu „Tā Kunga pretošanās armijas” (angļu valodā - *Lord's Resistance Army*) vadītāju arestam. *Lord's Resistance Army* ir paramilitāra grupa, kura cita starpā tiek apsūdzēta par slepkavībām, izvarošanu, seksuālu paverdzināšanu un citiem noziegumiem, kas izdarīti militārā konflikta laikā, kas ir iznīcinājis Ugandas ziemeļdaļu. Uz Ugandas un tās kaimiņvalstu amatpersonām tiek izdarīts pieaugošs spiediens, lai tās arestētu šīs piecas personas un nosūtītu tās uz Hāgu, lai tās stātos tiesas priekšā.

2006. gada 17. martā *Tomass Lubanga Dilo (Thomas Lubanga Dyilo)* kļuva par pirmo aizdomās turēto, kurš ir ticis apcietināts un nosūtīts uz Nīderlandi, lai stātos SKT

⁴ Statistika no 2006. gada 10. februāra: http://www.icc-cpi.int/organs/otp/otp_com.html.

priekšā. *Lubangas* apcietināšana un nodošana Tiesai bija iespējama tikai sadarbojoties ar valstīm un starptautiskām organizācijām.⁵ Tiek uzskatīts, ka *Tomass Lubanga Dilo* ir Kongo Patriotu savienības (angļu valodā - *Union of Congolese Patriots*) vadītājs, kas ir bruņota grupa, kas ir aktīva Kongo Demokrātiskās Republikas Ituri reģionā. Saskaņā ar Prokurora sagatavotajām apsūdzībām pret *Lubangu Dilo*, viņš ir atbildīgs par bērnu, kuri ir jaunāki par piecpadsmit gadiem, iesaistīšanu bruņotajos spēkos un par šo bērnu aktīvu izmantošanu bruņotajā konfliktā. Pirmoreiz stājoties Tiesas Pirmstiesas Palātas priekšā, *Lubanga* noliedza savu vainu visos apsūdzības punktos. 2006. gada 28. augustā Starptautiskās Krimināltiesas Prokurors iesniedza dokumentu, kurā uzskaitītas apsūdzības un pierādījumi, kurus Prokurors izklāstīs apsūdzību apstiprināšanas tiesas sēdē, kuru tiek plānots noturēt šī gada 28. septembrī.⁶

Kopumā ņemot, varas dalīšana Tiesas iekšienē un Tiesas neatkarība starptautisko organizāciju vidū nodrošinās pareizu un taisnīgu tiesas spriešanu.

3. Tiesnešu dažādība

Cita unikāla Tiesas iezīme ir tas, ka dažādas *Romas Statūtu* normas veicina tiesnešu dažādību. Tiesnešu vēlēšanu laikā Dalībvalstu Asamblejai jāņem vērā piecu pasaules reģionu - Āfrikas valstu, Āzijas valstu, Austrumeiropas valstu, Latīņamerikas un Karību valstu un Rietumeiropas un Citu valstu - „taisnīg[o] ģeogrāfisk[o] pārstāvību” starp dalībvalstīm. Tiesnešus izvēlas no „A saraksta”, kur kandidāti ir kompetenti krimināltiesībās un kriminālprocesā, un ar attiecīgu nepieciešamo pieredzi, un „B saraksta”, kur kandidāti ir kompetenti tādās starptautisko tiesību jomās kā starptautiskās humanitārās tiesības un cilvēktiesības.

Šo dažādo noteikumu rezultātā starp SKT tiesnešiem ir vērojama dažādība ģeogrāfiskajā izcelsmē, personībā, kā arī profesionālajā, akadēmiskajā un personiskajā pieredzē. Septiņi tiesneši pārstāv Rietumeiropas un Citas valstis, četri - Latīņamerikas un Karību valstis, divi - Āzijas valstis, trīs - Āfrikas valstis un divi - Austrumeiropas valstis. Astoņas tiesneses ir sievietes un 10 - vīrieši.⁷

Tiesneši darbojas neatkarīgi no visiem orgāniem un ārējām organizācijām *Romas Statūtu* noteiktajās robežās. Daļēji tiesnešu neatkarību nodrošina fakts, ka pēc savu deviņu gadu termiņu notecēšanas viņi nevar tikt ievēlēti no jauna.

⁵ *Report on the International Criminal Court*, UN Doc. A/61/217, 3 August 2006 (turpmāk - „UN Report”), para. 7.

⁶ Press release: Pre-Trial Chamber I receives documents containing the charges and list of evidence against Mr. Thomas Lubanga Dyilo, August 28, 2006, <http://www.icc-cpi.int/press/pressreleases/175.html>.

⁷ <http://www.icc-cpi.int/organs/chambers.html> ar grozījumiem pēc 2006. gada tiesnešu vēlēšanām.

1) Tiesneši

Tiesas tiesneši ir iedalīti trīs nodaļās: Pirmstiesas nodaļā, Tiesas nodaļā un Apelācijas nodaļā. Tiesas un Pirmstiesas nodaļās galvenokārt ietilpst tiesneši, kuriem ir iepriekšēja pieredze krimināllietu izskatīšanā.

Šobrīd Pirmstiesas nodaļa ir sadalīta trīs Pirmstiesas Palātās. Katra Pirmstiesas Palāta tai nozīmētajā lietā apstiprina vai noraida lūgumu sākt izmeklēšanu un pieņem sākotnējo lēmumu par to, vai lieta ietilpst Tiesas jurisdikcijā, tomēr šim lēmumam nav seku attiecībā uz Tiesas vēlāk pieņemtajiem lēmumiem attiecībā uz jurisdikciju un lietas piekritību. Pirmstiesas nodaļā ietilpst Pirmā Viceprezidente un seši citi tiesneši.

Tiesas nodaļā ietilpst Otrais Viceprezidents un pieci citi tiesneši. Tiklīdz Pirmstiesas Palāta apstiprina apsūdzības, Prezidijs izveido Tiesas Palātu.⁸ Tā kā apsūdzības pirmajā Tiesas izskatāmajā lietā vēl nav tikušas apstiprinātas, Tiesas Palāta vēl nav tikusi izveidota. Saskaņā ar *Romas Statūtu* 64. pantu, Tiesas Palātas nozīmīgākā funkcija ir nodrošināt to, ka tiesas process ir taisnīgs un ātrs un ka tas tiek veikts, pilnībā ievērojot apsūdzētā tiesības un pienācīgi nodrošinot cietušo un liecinieku aizsardzību.

Apelācijas nodaļas tiesneši nevar tikt pārcelti darbā citā nodaļā, t.i., tie pilda dienestu šajā nodaļā visu laiku no to nozīmēšanas darbā šajā nodaļā līdz to pilnvaru termiņa beigšanās brīdim.⁹ Apelācijas nodaļā šobrīd ietilpst Prezidents un četri citi tiesneši. Prokurors vai notiesātā persona var pārsūdzēt Pirmstiesas un Tiesas Palātu lēmumus Apelācijas Palātā. 2006. gada 13. jūlijā Apelācijas Palāta izdeva savu pirmo lēmumu par lietas būtību lietā *Prokurors pret Tomasu Lubangu Dilo*, noraidot Prokurora lūgumu pārskatīt I Pirmstiesas Palātas lēmumu, saskaņā ar kuru tā nedeļa atļauju pārsūdzēt iepriekšēju šīs pašas Palātas lēmumu atļaut sešiem cietušajiem piedalīties tiesvedībā.¹⁰

4. Sadarbības režīms

SKT funkciju izpilde ir atkarīga no valstu, organizāciju un iestāžu vēlmes sadarboties noziegumu izmeklēšanā un tiesāšanā. Tā kā tās resursi ir ierobežoti un tajā ir tikai 18 tiesneši, SKT nevar iztiesāt visus tās jurisdikcijā ietilpstošos kara noziegumu, genocīda un noziegumu pret cilvēci gadījumus.

⁸ Romas Statūtu 61. panta 11. punkts.

⁹ Romas Statūtu 39. panta 3. punkta b) apakšpunkts un 4. punkts.

¹⁰ *UN Report*, para. 11.

Lai dalībvalstu likumdošana tiktu uzskatīta par efektīvu, tām jāievieš *Romas Statūti* savā likumdošanā.¹¹ Dalībvalstīm arī jānodrošina, ka to nacionālie tiesību akti aptver visu sadarbības formu procedūras.¹² Vienīgi starptautisks atbalsts var nodrošināt to, ka Tiesa varēs savākt pierādījumus, nodrošināt personu, sakarā ar kurām notiek izmeklēšana, apcietināšanu un nodošanu Tiesai un varēs veikt efektīvu tiesāšanas darbu.

Kā piemēru Tiesas sadarbībai ar starpvalstu organizācijai var minēt 2006. gada 1. jūnijā Interpola izdotos sarkanos ziņojumus par SKT izdotajos apcietināšanas orderos minēto piecu *Lord's Resistance Army* komandieru izsludināšanu meklēšanā.¹³ Saskaņā ar izdotajiem sarkanajiem ziņojumiem, Interpols lūdz policijas atbalstu minēto personu apcietināšanai 184 dažādās valstīs.

5. Unikāls juridiskais statuss

Kaut gan SKT ir tiesvedības institūcija, tai piemīt arī unikāla juridiska personība, kas šķērso robežu starp tiesībām un politiku. Tiesas darbības efektivitāte būs atkarīga ne tikai no nacionālo valdību un institūciju likumdošanas un darbībām, bet, paturot prātā sadarbības nozīmi SKT efektīvā darbībā, arī no vienošanās ar dažādu valstu valdībām un institūcijām. Viena no šāda neatkarīgas starptautiskas tiesas statusa iezīmēm ir prasība, lai Tiesas Prezidents slēgtu divpusējus līgumus ar Apvienotajām Nācijām, kas ir ticis izdarīts, un Tiesas mītnes valsti - Nīderlandi, par ko šobrīd notiek pārrunas. 2006. gada aprīlī Tiesa noslēdza attiecību līgumu ar Eiropas Savienību un šobrīd veic pārrunas par šāda līguma slēgšanu ar Āfrikas Savienību. Arī Prokurors un Sekretārs Tiesas vārdā drīkst slēgt noteiktus divpusējus līgumus. Kaut gan starptautisko tiesisko institūciju kontekstā sadarbības līgumu slēgšana nav nekas neparasts, Tiesas spēja slēgt līgumus ar suverēnām valstīm un citām organizācijām bez pārvaldes orgāna vai citas valdības starpniecības ir iezīme, kas atšķir SKT no citām organizācijām.

6. Atlīdzība cietušajiem un to piedalīšanās tiesvedībā

Cietušajiem piešķirtā loma krimināla tribunāla kontekstā ir unikāla SKT iezīme. *Romas Statūti* pieļauj cietušo dalību tiesvedībā, atļaujot tiem izteikt un izskatot to viedokļus un intereses atbilstošās tiesas procesa stadijās un saņemt atlīdzību pēc Tiesas ieskatiem. Pildot šos uzdevumus, Tiesa veic darbības, lai aizsargātu cietušo un liecinieku drošību,

¹¹ Darryl Robinson *The Rome Statute and Its Impact on National Law*, in Antonio Cassese et al. (eds.) *The Rome Statute of the International Criminal Court*. Oxford University Press, 2002, 1849.-1869., p. 1860; Romas Statūtu 17. pants

¹² Romas Statūtu 88. pants (attiecas uz visām Statūtu 9. sadaļā minētajām sadarbības formām).

¹³ Press release: Interpol issues first ICC Red Notices, June 1, 2006, <http://www.icc-cpi.int/press/pressreleases/151.html>.

fizisko un psiholoģisko labklājību, cieņu un privāto dzīvi, tai pašā laikā nodrošinot apsūdzēto tiesību ievērošanu. Atšķirībā no citām cilvēktiesību organizācijām, kas arī var atļaut cietušo piedalīšanos un saņemt kompensāciju, SKT tiesvedība būs individuālās kriminālatbildības un nevis valstu atbildības kontekstā.

Tiesa var dot rīkojumu noteikt restitūciju, kompensāciju un rehabilitāciju tieši pret notiesāto personu vai ar Dalībvalstu Asamblejas izveidotā Trasta Fonda starpniecību. Trasta Fonds ir SKT unikāla iezīme, atšķirībā no citām tiesām, kā, piemēram, *ad hoc* tribunāliem, kas atļauj noteikt kompensāciju nacionālajās tiesās, un reģionālajām cilvēktiesību tiesām, kas var piešķirt kompensāciju pret vainīgo valdību.

IV. Komplementaritātes principa būtība

Komplementaritātes princips ir jauns starptautisko tiesību princips un Tiesai vēl jālemj par šī principa precīzu piemērošanu. *Romas Statūti* šo principu tieši piemin tikai divās vietās - *Statūtu* preambulā un to pirmajā pantā. Tas nenozīmē, ka šis princips netiek izskaidrots precīzāk. Kaut gan *Statūtu* 17. pants tieši nemin terminu „komplementaritāte”, tieši šis pants attiecībā uz komplementaritāti ir vissvarīgākā tiesību norma. Turpmākajās rindkopās tiks izskaidrota komplementaritātes principa būtība.

Starptautiskā Krimināltiesa nav pārāka par valstu tiesām. Tā ir pēdējā starptautiskā tiesu instance, kas izskatīs lietas tikai tad, ja valstu tiesas nevēlas vai nav spējīgas veikt *Romas Statūtos* ietverto noziegumu izmeklēšanu. Šis princips, saskaņā ar kuru primārais pienākums izmeklēt un iztiesāt starptautiskos noziegumus piekrīt valstīm, tiek saukts par Starptautiskās Krimināltiesas komplementaritātes režīmu.

Komplementaritātes principa galvenais iemesls ir valstu suverenitātes doktrīna. Valstu suverenitātes doktrīna ir viens no svarīgākajiem starptautisko tiesību principiem. Kaut gan daži starptautisko tiesību komentētāji uzskata, ka valstu suverenitāte un cilvēktiesības ir fundamentāli pretēji principi, tomēr lielākā daļa ekspertu uzskata, ka šie principi ir savstarpēji savietojami. Jaunais Starptautiskās Krimināltiesas tiesību režīms varētu sniegt piemēru attiecībā uz to, kā var tikt savietota valstu suverenitāte un starptautiskie centieni aizsargāt cilvēktiesības. No vienas puses, Starptautiskā Krimināltiesa ir organizācija, kas ir tikusi nodibināta saskaņā ar starptautisku līgumu, un tādējādi tās darbībai ir nepieciešama valstu piekrišana. No otras puses, Tiesa var iejaukties jomās, kas tradicionāli ir ietilpušas suverēno valstu kompetencē, tādējādi izbeidzot nesodāmību par vissmagāko noziegumu izdarīšanu un rezultātā aizsargājot cilvēktiesības.

Saskaņā ar valstu suverenitātes doktrīnu, katrai valstij ir tiesības un pienākums iztiesāt noziegumus, kas ir tikuši izdarīti tās teritorijā - tas ir zināms kā teritorialitātes princips. Pat ja izdarītie noziegumi ietekmē visu starptautisko sabiedrību, valstis bieži nevēlas, lai to pilsoņi tiktu tiesāti starptautiskā tiesā. Vēsture pierāda, ka tikai retu reizi valstis ir atteikušās no savām no suverenitātes doktrīnas izrietošajām tiesībām tiesāt savus pilsoņus. Biežāk valstis ir izvēlējušās pašas tiesāt savu pilsoņus, un tikai sevišķu apstākļu gadījumā ir tikusi pieļauta starptautiska iejaukšanās¹⁴ - kā piemērus var minēt Nirnbergas procesu un Ruandas un Dienvidslāvijas *ad hoc* tribunālus.

Pirms SKT dibināšanas starptautiskajām krimināltiesām un tribunāliem (kā, piemēram, Ruandas tribunāls un Dienvidslāvijas tribunāls) bija priekšroka pār valstu tiesu jurisdikciju.¹⁵ Citiem vārdiem sakot, minētie starptautiskie tribunāli var likt valsts tiesām vai tribunāliem nodot lietu izskatīšanai starptautiskajos tribunālos.

Starptautiskās Krimināltiesas Romas Statūtu preambula un 1. pants atsaucas uz Tiesu kā uz starptautisku organizāciju, kurai „jābūt komplementārai valstu kriminālajai jurisdikcijai”. Šīs komplementārās attiecības starp SKT un valstu krimināltiesiskajām jurisdikcijām nozīmē, ka pretstatā bijušās Dienvidslāvijas un Ruandas *ad hoc* tribunāliem, SKT nav priekšrokas pār valstu jurisdikciju. Gluži pretēji, SKT ir pakārtota loma, saskaņā ar kuru tā papildina valstu veikto vissmagāko starptautiski nozīmīgo noziegumu izmeklēšanu un iztiesāšanu.¹⁶ Tomēr, kad attiecīgā valsts vai valstis nevēlas vai nav spējīgas veikt pilnu noziegumu izmeklēšanu vai iztiesāšanu, SKT ir tiesības rīkoties saskaņā ar noteikumiem par tās jurisdikciju.¹⁷

1. Komplementaritātes princips ir *Romas Statūtu* stūrakmens

Preambula atsaucas arī uz „katras valsts pienākumu piemērot savas valsts kriminālo jurisdikciju attiecībā uz tiem, kas ir atbildīgi par starptautiskajiem noziegumiem”. Tādējādi komplementaritātes principa mērķim būtu jābūt nodrošināt to, ka valstis izpilda šo pienākumu, vai nu tām pašām iztiesājot attiecīgos noziegumus, vai arī nodrošinot to, ka tos iztiesā starptautiskas tiesas, ja pašas valstis to nav spējīgas izdarīt.¹⁸ Otrs aspekts, kas potenciāli konkurē ar valstu suverenitāti, ir „starptautiskās sabiedrības”

¹⁴ Mohamed M. El Zeidy. The Principle of Complementarity: A New Machinery to Implement International Criminal Law. 23 *Mich. J. Int'l L.* 869.

¹⁵ ICTY Statūtu 9. pants, ICTR Statūtu 8. pants. Skat arī Héctor Olásalo. *The Triggering Procedure of the International Criminal Court*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2005, p. 145.

¹⁶ Markus Benzing. The Complementarity Regime of the International Criminal Court: International Criminal Justice between State Sovereignty and the Fight against Impunity. In A. von Bogdandy and R. Wolfrum (eds.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, volume 7, Koninklijke Brill N.V. Leiden, 2003, pp. 591-632, at p. 592 (turpmāk - „Benzing”).

¹⁷ *Working Group on complementarity issues, Draft Final Document*, p. 7.

¹⁸ Benzing, p. 596.

ieinteresētība starptautisko noziegumu efektīvā izskatīšanā,¹⁹ apņemšanās „izbeigt noziegumu izdarītāju nesodāmību”,²⁰ un līdzīgu noziegumu novēršana nākotnē.²¹

Paturot prātā, ka SKT darbība var tikt uzskatīta par valstu suverenitātes pārkāpumu, komplementaritātes princips ir *Statūtu* stūrakmens un būtisks priekšnoteikums, lai valstis akceptētu *Romas Statūtus*.²²

2. Pārbaudes mehānismi

Statūtos un *Tiesas Reglamentā* ir iestrādāta varas līdzsvara kontroles sistēma, kas visām procesa pusēm dažādās tiesvedības stadijās nodrošina pareizu komplementaritātes principa darbību. Šīs garantijas balstās uz trim pamatprincipiem. Pirmkārt, Prokuroram attiecībā uz lietas uzsākšanu ir dota plaša rīcības brīvība. Otrkārt, Tiesas atzinums, ka noziegums ietilpst tās jurisdikcijā, var prevalēt pār priekšroku, kas parasti tiek dota valsts veiktajai nozieguma izmeklēšanai un izskatīšanai. Pretējā gadījumā valstis, kas nevēlas, lai noziegumi tiktu pienācīgi izmeklēti vai izskatīti valsts vai starptautiskā līmenī, varētu no tā izvairīties. Treškārt, Tiesai ir tiesības sniegt galējo atzinumu jautājumos par piekritību un *ne bis in idem* principu, saskaņā ar kuru nevienu personu par to pašu nodarījumu nedrīkst tiesāt divreiz. Turpinājumā tiks aplūkoti jautājumi par lietu piekritību un *ne bis in idem* principu.

1) Prokurora veiktā izmeklēšana

Pirmstiesas Palāta uzrauga Prokurora veiktās izmeklēšanas. Tādēļ starp Prokuroru un Pirmstiesas Palātu ir pastāvīgs kontakts un dialogs. Pirms Prokurors iesniedz Pirmstiesas Palātā lūgumu atļaut izmeklēšanu, viņam ir jānolemj, „ka ir pietiekams pamats turpināt”.²³ Viens no šāda lēmuma elementiem varētu būt pozitīvs atzinums par to, ka lieta būtu piekritīga Tiesai saskaņā ar komplementaritātes principu. Prokurors sākotnējās izmeklēšanas gaitā var lūgt papildu informāciju valstīm, ANO institūcijām, starpvaldību vai nevalstiskām organizācijām, kā arī saņemt rakstisku vai uzklauzīt mutisku liecību Tiesas atrašanās vietā.²⁴ Pirmstiesas Palātas pienākumos ietilpst lēmuma pieņemšana par Prokurora lūguma pamatotību. Pirmstiesas Palāta piemēro tādus pašus izvērtēšanas

¹⁹ Romas Statūtu Preambulas 4. apsvērums.

²⁰ Romas Statūtu Preambulas 5. apsvērums.

²¹ *Benzing*, p. 597.

²² *Benzing*, p. 593.

²³ Romas Statūtu 15. panta 3. punkts.

²⁴ Romas Statūtu 15. panta 2. punkts.

kritērijus, kuru starpā ir tas, vai lieta ir piekritīga Tiesai saskaņā ar komplementaritātes principu.²⁵

a) Jautājumi par lietu piekritību

Statūtu 17. pants satur būtiskos noteikumus attiecībā uz komplementaritātes principu. Šis pants arī tieši atsaucas uz *Statūtu* preambulā un 1. pantā minēto komplementaritātes principu. *Statūti* definē komplementaritātes principu attiecībā uz lietu piekritību Tiesai. Tiesa nevar realizēt jurisdikciju, ja lieta tai nav piekritīga. Tādējādi komplementaritātes princips neietekmē pašu jurisdikcijas esamību, bet regulē to, kad Tiesa var šo jurisdikciju realizēt.²⁶

Kad Pirmstiesas Palāta izskatīja jautājumu par *Tomasa Lubangas Dilo* apcietināšanas orderi, tā pārbaudīja lietas piekritību divās stadijās. Pirmā stadija attiecās uz valsts iestāžu veiktajām darbībām. Lieta ir piekritīga Tiesai tikai tad, ja valsts, kuras jurisdikcijā šī lieta ietilpst, attiecībā uz to nav rīkojusies vai nevēlas vai nav spējīga attiecīgi rīkoties. Otrā stadija attiecas uz smaguma pakāpi, vai, citiem vārdiem sakot, nodarījuma nopietnumu.²⁷

Tomass Lubanga Dilo 2006. gada 24. martā iesniedza apelācijas sūdzību²⁸ par Pirmstiesas Palātas 2006. gada 10. februāra lēmumu²⁹ par to, ka Tiesai ir jurisdikcija pār lietu un lieta ir piekritīga Tiesai, apgalvojot, ka lieta Tiesai nav piekritīga. Tomēr šī apelācijas sūdzība 2006. gada 12. jūnijā tika atsaukta,³⁰ bet 3. jūlijā Apelācijas Palāta noraidīja iesniegumu par apelācijas sūdzības atsaukšanu.³¹ 2006. gada 28. augustā Starptautiskās Krimināltiesas Prokurors iesniedza dokumentu, kurā uzskaitītas apsūdzības pret *Tomasu Lubangu Dilo* un šo apsūdzību pierādījumi, kurus Prokurors izklāstīs apsūdzību apstiprināšanas tiesas sēdē, kuru tiek plānots noturēt šī gada 28. septembrī.³²

²⁵ Romas Statūtu 15. panta 4. punkts un *Working Group on complementarity issues, Draft Final Document*, p. 11.

²⁶ *Benzing*, p. 594.

²⁷ SKT lieta: *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, *Decision on the Prosecutor's application for a warrant of arrest, Article 58*, 10 February, 2006, (turpmāk - „*Lubanga arrest warrant*”), para 29.

²⁸ SKT lieta: *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, *Appeal by Duty Counsel for the Defence against Pre-Trial Chamber I's Decision of 10 February 2006 on the Prosecutor's Application for a Warrant of Arrest, Article 58*, 24 March, 2006.

²⁹ *Lubanga arrest warrant*.

³⁰ SKT lieta: *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, *Mémoire en désistement d'appel*, 12 June, 2006.

³¹ SKT lieta: *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, *Decision on Thomas Lubanga Dyilo's Brief Relative to Discontinuance of Appeal*, 3 July, 2006.

³² Press release: Pre-Trial Chamber I receives documents containing the charges and list of evidence against Mr. Thomas Lubanga Dyilo, August 28, 2006, <http://www.icc-cpi.int/press/pressreleases/175.html>.

2006. gada 23. maijā *Tomass Lubanga Dilo* iesniedza lūgumu par atbrīvošanu no apcietinājuma, jo viņa apcietināšana un tai sekojošās tiesu procedūras bija pretrunā ar Kongo likumdošanu, kā arī *Romas Statūtiem*.³³ Šis lūgums raksta rakstīšanas brīdī vēl nav ticis izskatīts pēc būtības.

i. Valsts tiesvedība

Pirmā lietas piekritības pārbaudes stadija ir jautājums par to, vai valsts, kuras jurisdikcijā ietilpst attiecīgā lieta, to izmeklē, ir uzsākusi kriminālvajāšanu vai to iztiesā, vai to jau ir izdarījusi. Otrā piekritības pārbaudes stadija attiecas uz smaguma pakāpi, ko es apskatīšu vēlāk.

Pirmā Pirmstiesas Palāta *Lubangas* lietā uzskatīja, ka, lai tiktu atzīts, ka lieta nav piekritīga Tiesai, obligāts priekšnosacījums ir, lai „valsts tiesvedība aptvertu gan personu, gan tās nodarījumu, kas ir Tiesā izskatāmā notikuma pamatā.”³⁴ *Lubangas* lietā šis jautājums bija nozīmīgs tāpēc, ka Kongo Demokrātiskās Republikas iestādes tika izdevušas aresta orderus attiecībā uz dažiem, bet ne visiem iespējami izdarītajiem noziegumiem. Tās bija izdevušas aresta orderus attiecībā uz genocīdu, noziegumiem pret cilvēci, slepkavību, prettiesisku arestu un spīdzināšanu, bet netika minēta bērnu, kas ir jaunāki par piecpadsmit gadiem, iesaistīšana konfliktā.³⁵

Pirmajā lietas piekritības pārbaudes stadijā ietilpst trīs iemesli, kuru dēļ lieta var tikt atzīta par nepiekritīgu Tiesai.

ii. “Nevēlas vai nav spējīga”

Pirmais šāds iemesls rodas, ja Tiesa atzīst, ka lietu izmeklē vai ir ierosinājusi valsts, kuras jurisdikcijā tā ir, izņemot gadījumus, kad Valsts „nevēlas vai nav spējīga pilnīgi” veikt šādas darbības.³⁶ Vēlāk sīkāk tiks izskaidroti termini „nevēlas” un „nav spējīga”. Termins „pilnīgi” (angļu valodā - „*genuinely*”) atgādina labas ticības principu, un attiecas uz jēdzieniem „nevēlas” un „nav spējīga”. Ir iecerēts, ka termins „pilnīgi” jābūt objektīvam un plašākam kā labas ticības principam. Piemēram, valsts var labticīgi uzsākt izmeklēšanu, bet no malas ir skaidri saredzams, ka nav iespējams sasniegt objektīvu rezultātu, iespējams, tāpēc, ka valsts tiesu sistēma ir daļēji darboties nespējīga. Valsts nespēja veikt izmeklēšanu vai izskatīt lietu šajā gadījumā nav ļaunticīga, bet tā rodas

³³ SKT lieta: *The Prosecutor v. Thomas Lubanga Dyilo*, ICC-01/04-01/06, *Application for Release*, 23 May, 2006.

³⁴ *Lubanga arrest warrant*, para 31.

³⁵ *Lubanga arrest warrant*, paras 33 and 38.

³⁶ Sharon A. Williams. Issues of admissibility. Grām.: *Commentary to the Rome Statute of the International Criminal Court*, pp. 383-394, p. 392 (turpmāk - „Williams”).

citū, objektīvāku apstākļu dēļ. Tādējādi, šajā gadījumā valsts nebūtu spējīga „pilnīgi” veikt izmeklēšanu, bet tas nebūtu labas ticības trūkuma dēļ.

iii. Valsts lēmums neuzsākt kriminālvajāšanu

Otrs iemesls, kura dēļ lieta var tikt atzīta par nepiekrītīgu Tiesai, rodas, ja Tiesa nolēm, ka kriminālnozieģumu ir izmeklējusi valsts, kuras jurisdikcijā tā ir, un šī valsts ir nolēmusi neuzsākt kriminālvajāšanu pret attiecīgo personu. Šādā situācijā lieta tomēr būs piekrītīga Tiesai, ja lēmums neuzsākt kriminālvajāšanu būs radies, valstij nevēloties vai nespējot veikt kriminālvajāšanu.³⁷

Kā piemēru var minēt Sudānas situāciju. 2006. gada februārī Sudāna iesniedza ANO to drošības dienestu ierēdņu sarakstu, kuri bija tikuši tiesāti saistībā ar Darfūras konfliktu.³⁸ Sudānas prezidents *Omers al-Baširs* uzsvēra, ka Sudānas tiesām ir ekskluzīva jurisdikcija pār notikumiem Sudānā.³⁹ *Sima Samars*, ANO sevišķais ziņotājs par Sudānas jautājumu, pieturējās pie pretējiem uzskatiem un atbildēja uz iesniegto sarakstu ar kritiku par to, kā Sudāna rīkojas attiecībā uz kara nozieģumiem Darfūrā, norādot, ka „šī valsts nav spējīga izskatīt lietas par augsta līmeņa amatpersonu līdzdalību nežēlīgo nozieģumu izdarīšanā”. Saskaņā ar *Simas Samara* teikto, vietējās tiesas, kas tika nodibinātas, lai izvairītos no tā, ka lietas tiek izskatītas SKT, bija tiesājušas tikai 15 armijas un policijas amatpersonas un līdz šim „nav apsūdzējušas vai tiesājušas nevienu personu saskaņā ar komandiera atbildības doktrīnu”.⁴⁰ Iztiesājot šo lietu, Tiesā varētu tikt apskatīts jautājums par to, vai Sudāna ir izvēlējusies netiesāt visas atbildīgās personas tāpēc, ka tā nevēlas vai nespēj pilnīgi veikt kriminālvajāšanu.

iv. *Ne bis in idem* princips

Trešais iemesls attiecas uz situāciju, kurā persona jau ir tiesāta par nodarījumu, kas ir sūdzības priekšmets. Šajā gadījumā lieta nebūtu piekrītīga Tiesai *ne bis in idem* principa dēļ.⁴¹

Attiecībā uz lietu piekrītību Tiesai Darfūras gadījumā, tā varētu pieņemt atšķirīgus lēmumus. Tiesa varētu atzīt, ka dažas lietas tai piekrīt tāpēc, ka Sudāna nevēlas vai nav spējīga tās iztiesāt. Citos gadījumos tā varētu atzīt, ka lietas tai nepiekrīt tāpēc, ka attiecīgā persona jau ir tiesāta Sudānas tiesā, kā tas ir noticis jau minēto 15 armijas un policijas amatpersonu gadījumā. Šajā gadījumā Tiesa piemērotu *ne bis in idem* principu.

³⁷ *Williams*, p. 393.

³⁸ Sudan hands UN Darfur suspects list. *Sudan Tribune*, 27 February, 2006.

³⁹ Only Sudanese judiciary can try Darfur war crimes - al-Bashir. *Sudan Tribune*, 19 February, 2006.

⁴⁰ UN official criticizes Sudan over war crimes trial. *ISN Security Watch*, 7 March, 2006.

⁴¹ *Williams*, p. 393 un *Benzing*, p. 618f.

v. Smaguma pakāpe

No otrās lietas piekritības pārbaudes stadijas izriet ceturtais iemesls, kura dēļ lieta var tikt atzīta par Tiesai nepiekritīgu. Smaguma pakāpe attiecas uz nozieguma nopietnumu un tā ir arī jurisdikcijas elements.

Ceturtais un pēdējais iemesls, kura dēļ lieta var tikt atzīta par Tiesai nepiekritīgu, attiecas uz lietām, kas nav pietiekami nopietnas, lai attaisnotu tālāku SKT rīcību.⁴² Saskaņā ar *Romas Statūtiem*, Tiesa ir tiesīga realizēt savu jurisdikciju pār „vissmagāko” noziegumu gadījumos, par kuriem kopumā ir nobažījies starptautiskā sabiedrība.⁴³ Ja noziegums nav pietiekami smags, Tiesai pār to nav jurisdikcijas. Ir svarīgi atzīmēt, ka šī smaguma pakāpe attiecas uz specifiskajiem noziegumiem, par kuriem tiek celta apsūdzība.

Tālāk tiks sniegti divi piemēri, kuri abi attiecas uz nozieguma smagumu.

Lubangas lietā, Pirmstiesas Palāta atzīmēja, ka „lai noteiktu, vai lieta ir pietiekami nopietna saskaņā ar 17. panta 1. punkta d) apakšpunktu, jāņem vērā divi apsvērumi. Pirmkārt, lietā apskatāmajam nodarījumam vai nu jābūt plaša mēroga, vai arī tam jābūt sistemātiskam. Otrkārt, izvērtējot attiecīgā nodarījuma nopietnību, jāņem vērā satraukums, ko tas varētu būt radījis starptautiskajā sabiedrībā”.⁴⁴ Ņemot vērā *Tomasas Lubangas Dilo* nozīmīgo statusu un satraukumu, ko starptautiskajā sabiedrībā radīja bērnu iesaistīšana konfliktā, Pirmstiesas Palāta atzina, ka *Lubangas* gadījumā izdarītie noziegumi bija pietiekami smagi un tādējādi tika apmierināta otrā lietas piekritības pārbaudes stadija.⁴⁵

Otrs piemērs parāda, kā nevalstiska organizācija var iesniegt sūdzību Prokuroram. 2003. gada jūlijā pēc ASV un tās sabiedroto veiktā militārā iebrukuma Irākā, Atēnu advokātu padome iesniedza sūdzību Starptautiskajā Krimināltiesā, kurā augsta ranga Apvienotās Karalistes amatpersonas tika apsūdzētas par vairāk kā 20 kara noziegumu izdarīšanu.⁴⁶

Prokurors nesen publicēja ziņojumu attiecībā uz izvirzītajām apsūdzībām par Apvienotās Karalistes militārpersonu veiktajām Irākas civilpersonu tīšām slepkavībām un necilvēcīgu izturēšanos pret tām. Viņš secināja, ka bija pietiekams pamats uzskatīt, ka Apvienotās Karalistes militārpersonas bija izdarījušas Tiesas jurisdikcijā ietilpstošus noziegumus, tas ir, tīšas slepkavības un necilvēcīgu izturēšanos. Tajā laikā pieejamā

⁴² *Williams*, p. 393.

⁴³ *Romas Statūtu* 1. pants un 17. panta d) apakšpunkts.

⁴⁴ *Lubanga arrest warrant*, paras 42 and 46. Šī lēmuma kontekstā skat. arī *Romas Statūtu* 8. panta 1. punktu, kas attiecas uz Tiesas jurisdikciju pār kara noziegumiem. Tas noteic, ka „Tiesas jurisdikcijā ir kara noziegumi, it īpaši tādi, kas izdarīti kāda plāna vai politikas, vai arī plaša mēroga šāda veida noziegumu ietvaros.”

⁴⁵ *Lubanga arrest warrant*, paras 64 - 75.

informācija deva pietiekamu pamatu uzskatīt, ka 4 līdz 12 cilvēki bija kļuvuši par tīšu slepkavību upuriem, un mazāk kā 20 personas bija kļuvušas par necilvēcīgas izturēšanās upuriem. Tomēr, izskatot jautājumu par lietas piekritību Tiesai, Prokurors atzina, ka citu valstu situācijās, ko izmeklēja vai analizēja Prokurora birojs, upuru skaits bija daudz lielāks. Šīs citas situācijas attiecas uz karu Ugandas ziemeļu reģionā, kur asiņains pilsoņu karš ir plosījies jau divdesmit gadus, vai karu Darfūras reģionā Sudānā, kura rezultātā tiek uzskatīts, ka ir gājuši bojā tūkstošiem cilvēku un miljoniem cilvēku ir tikuši spiesti pamest savas dzīvesvietas.⁴⁷

Tādēļ Prokurors secināja, ka situācija, kas attiecās uz Apvienotās Karalistes militārpersonām *Statūtu* izpratnē nebija pietiekami nopietna. Ņemot vērā secinājumu par situācijas nopietnumu, Prokurors secināja, ka nebija nepieciešams lemt par komplementaritāti un viņš izlēma nesākt izmeklēšanu attiecībā uz pret Apvienotās Karalistes militārpersonām celtajām apsūdzībām saistībā ar situāciju Irākā.⁴⁸

vi. Nevēlēšanās

Iepriekš ir ticis minēts termins „nevēlēšanās”, kurš tagad tiks izskaidrots sīkāk. Lai katrā konkrētā gadījumā konstatētu nevēlēšanos, Tiesa, saskaņā ar 17. panta 2. punktu, var izskatīt, vai a) tiesvedība bija uzsākta, vai arī valsts tika pieņēmusi lēmumu, lai pasargātu attiecīgo personu no kriminālatbildības par noziegumiem, kas ir Tiesas jurisdikcijā;⁴⁹ b) tiesvedībā ir bijusi nepamatota novilcināšanās, kas dotajos apstākļos ir pretrunā ar mērķi saukt attiecīgo personu pie atbildības;⁵⁰ un c) tiesvedība netika veikta neatkarīgi vai objektīvi, un tā tika vai arī tiek veikta tādā veidā, kas noteiktajos apstākļos neatbilst nolūkam saukt attiecīgo personu pie atbildības.⁵¹ Bez tam, 17. panta 2. punkts noteic, ka Tiesai, izskatot, vai pastāv trīs kritēriji, saskaņā ar kuriem var konstatēt nevēlēšanos, jāņem „vērā starptautiskajās tiesībās atzītus taisnīgas tiesas procesa principus”.⁵²

Var rasties jautājums par to, vai tiesvedība Sudānas speciālajās tiesās nav mēģinājums aizsargāt atsevišķas personas no kriminālatbildības par Tiesas jurisdikcijā ietilpstošiem noziegumiem.

⁴⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3101697.stm>.

⁴⁷ *Communication from the Prosecutor*, 9 February, 2006, paras 8f.

⁴⁸ *Communication from the Prosecutor*, 9 February, 2006, paras 8f.

⁴⁹ Romas Statūtu 17. panta 2. punkta a) apakšpunkts.

⁵⁰ Romas Statūtu 17. panta 2. punkta b) apakšpunkts.

⁵¹ Romas Statūtu 17. panta 2. punkta c) apakšpunkts.

⁵² *Benzing*, p. 606 un *Williams*, pp. 393f.

vii. Nespēja - valsts tiesu sistēmas sabrukums vai nepieejamība

Iepriekš ir ticis minēts termins „nespēja”, kurš tagad tiks izskaidrots sīkāk. Nespējas jēdziens tika ieviests, lai tiktu regulētas situācijas, kurās sakarā ar valsts iestāžu sabrukumu valstīs nepastāv centrāla valdība.⁵³ *Romas Statūtu* rakstīšanas laikā tika apskatītas tādas situācijas kāda bija izveidojusies Somālijā, kurā nebija centralizētas valdības, vai haosa stāvoklis pilsoņu kara vai dabas katastrofu dēļ, vai arī citas līdzīgas situācijas.

Lai katrā konkrētā gadījumā noteiktu nespēju, Tiesa saskaņā ar 17. panta 3. punktu var izvērtēt, vai:⁵⁴

- i. valsts „nav spējīga iegūt apsūdzēto”;
- ii. valsts nav spējīga iegūt „nepieciešamos pierādījumus un liecības”, lai varētu iztiesāt lietas pret apsūdzētajām personām; vai
- iii. valsts „citādi nespēj vest tiesvedību”.

Tiesai, lemjot par nespēju, tiek dota rīcības brīvība, piemērojot frāzi „citādi nespēj”. Nākotnē tai būs jāinterpretē šīs frāzes saturu. Visos trīs gadījumos valsts nespējai jābūt „sakarā ar pilnīgu vai daļēju valsts tiesu sistēmas sabrukumu vai nepieejamību”.

b) Priekšnoteikumi lietu piekritībai

Dialogā attiecībā uz lietu piekritību var tikt iesaistītas attiecīgās valstis. Gadījumos, kad informāciju par notikumu Tiesā ir iesniegušas valstis vai arī kad Prokurors ierosina izmeklēšanu, Prokurors par to informē visas dalībvalstis un tās valstis, kuras parasti realizētu jurisdikciju pār attiecīgiem noziegumiem.⁵⁵ Viena mēneša laikā no šāda paziņojuma saņemšanas, valsts var informēt Tiesu, ka tā izmeklē vai ir izmeklējusi tās pilsoņu vai citu personu, kas atrodas tās jurisdikcijā, lietas attiecībā uz krimināliem nodarījumiem, kas var veidot noziegumus saskaņā ar *Romas Statūtiem*, un kas attiecas uz valstīm sniegto informāciju.⁵⁶ Pēc šādas valsts lūguma Prokurors paļaujas uz valsts veikto šādu personu lietu izmeklēšanu, izņemot gadījumus, kad Prokurors tomēr izlemj veikt izmeklēšanu un Pirmstiesas Palāta šādu lūgumu akceptē⁵⁷.⁵⁸

⁵³ *Benzing*, p. 613.

⁵⁴ *Romas Statūtu* 17. panta 3. punkts.

⁵⁵ *Romas Statūtu* 18. panta 1. punkts.

⁵⁶ *Romas Statūtu* 18. panta 2. punkts.

⁵⁷ *Romas Statūtu* 18. panta 2. punkts.

⁵⁸ *Working Group on complementarity issues, Draft Final Document*, pp. 11f.

c) Protesti pret Tiesas jurisdikciju vai lietas piekritību

Statūtu 19. pants attiecas uz protestiem pret Tiesas jurisdikciju vai lietas piekritību. Šis pants attiecas uz jebkuru Tiesā iesniegtu lietu. Saskaņā ar *Statūtu* 19. panta 1. punktu, Tiesai pēc savas iniciatīvas nav jāaplūko jautājumi par jurisdikciju. Tomēr, ja Tiesa to vēlas, tā pēc savas iniciatīvas var noteikt lietas piekritību.⁵⁹ Pret lietas piekritību vai Tiesas jurisdikciju var protestēt apsūdzētais, valsts, kuras jurisdikcijā ir lieta, un valsts, no kuras Tiesas jurisdikcijas atzīšana tiek prasīta saskaņā ar *Statūtu* 12. pantu.⁶⁰ Prokurors var lūgt Tiesas lēmumu attiecībā uz jurisdikciju vai piekritību.⁶¹ Tomēr šiem protestiem ir piemērojami ierobežojumi. Protestu drīkst iesniegt tikai vienu reizi, un, ja tas tiek iesniegts, uzsākot tiesas procesu, vai pēc tam, tad tikai attiecībā uz *ne bis in idem* principu.⁶² Laikā, kamēr Prokurors gaida Tiesas lēmumu attiecībā uz lietas piekritību, var pastāvēt risks, ka var tikt ietekmēti svarīgi pierādījumi vai liecinieki. Tādēļ šajā laikā Prokurors ar Tiesas atļauju drīkst spert nepieciešamos soļus, lai saglabātu pierādījumus.⁶³

d) Izmeklēšanas ierosināšana

Statūtu 53. pants attiecas uz izmeklēšanas ierosināšanu. Viena no iespējamajām šī panta interpretācijām ir tāda, ka tas attiecas uz gadījumiem, kad notikumus izskatīšanai iesniedz dalībvalsts vai ANO Drošības Padome. Prokuroram ir pienākums informēt Pirmstiesas Palātu par lēmumu neierosināt izmeklēšanu, kad viņa lēmums ir balstīts tikai un vienīgi uz to, ka izmeklēšana nekalpos taisnīguma interesēm.⁶⁴ Ja, veicot izmeklēšanu, Prokurors secina, ka nav pietiekama pamata kriminālvajāšanas uzsākšanai, viņam jebkurā gadījumā par to jāinformē Pirmstiesas Palātu, valsti, kas iesniegusi notikumu, vai Drošības Padomi.⁶⁵ Abos gadījumos pieņemot lēmumu Prokuroram jāizvērtē lietas piekritība Tiesai.⁶⁶

e) Tiesa kā komplementaritātes režīma arbitrs

Tā kā SKT tika radīta kā pēdējās instances tiesa ar „sekojošu” jurisdikciju, kas sāk darboties tikai tad, ja valsts tiesu sistēma nefunkcionē, nevēlas, vai nespēj izskatīt lietas, rodas sekojošs būtisks jautājums: kas izlemj to, ka šādi apstākļi ir radušies?

⁵⁹ Romas Statūtu 19. panta 1. punkts.

⁶⁰ Romas Statūtu 19. panta 2. punkts.

⁶¹ Romas Statūtu 19. panta 3. punkts.

⁶² Romas Statūtu 19. panta 4. punkts.

⁶³ *Working Group on complementarity issues, Draft Final Document*, p. 12. Skat. arī diskusiju par komplementaritāti un Drošības Padomi: Benzing, pp. 625f.

⁶⁴ Romas Statūtu 53. panta 1. punkts.

⁶⁵ Romas Statūtu 53. panta 2. punkts.

⁶⁶ *Working Group on complementarity issues, Draft Final Document*, p. 12.

Atbilde ir tāda, ka dalībvalstis ir uzticējušas Tiesai uzdevumu noteikt, vai lieta ir piekritīga Tiesai, vai, citiem vārdiem sakot, Tiesai pašai ir jānosaka, vai tai ir jurisdikcija pār konkrētu lietu.⁶⁷

V. Pašreizējās izmeklēšanas un komplementaritāte

1. Kongo

Bijusī ASV Valsts Sekretāre *Madlena Olbraita* ir viena no daudzajiem cilvēkiem un organizācijām, kas ir aprakstījuši konfliktu Kongo Demokrātiskajā Republikā kā „Āfrikas pasaules karu”.⁶⁸ Tas ir asiņainākais karš Āfrikas rakstītajā vēsturē. Tā gaitā ir tikuši izdarīti daudzi masveidīgi zvērīgi noziegumi. Kongo Demokrātiskās Republikas iestādes jau ir izmeklējušas vai izskatījušas dažus no izdarītajiem noziegumiem. Viens no nesenākajiem piemēriem bija, kad 2006. gada aprīlī Militārā Garnizona tiesa notiesāja septiņas militārpersonas, piespriežot viņiem mūža ieslodzījumu par grupveida izvarošanu, kas pirmo reizi valsts vēsturē tika aprakstīta kā „noziegums pret cilvēci”.⁶⁹ Šo lietu var uzskatīt par piemēru situācijai, kurā valsts vēlējas un spēja izmeklēt un iztiesāt noziegumu. Ja kāda no šīm septiņām militārpersonām stātos SKT priekšā par to pašu noziegumu izdarīšanu, rastos jautājums, vai šī lieta būtu piekritīga SKT *ne bis in idem* un komplementaritātes principu dēļ.

Tagad es pievērsīšos situācijai Kongo Demokrātiskajā Republikā un *Tomasu Lubangu Dilo* lietai. Šis notikums tikai iesniegts izskatīšanai SKT 2004. gada aprīlī. *Tomasu Lubangu Dilo* Kongo Demokrātiskās Republikas iestādes sākotnēji apcietināja 2005. gada martā. Divi apcietināšanas orderi, kas tika izdoti attiecībā uz *Tomasu Lubangu Dilo*, bija balstīti uz apsūdzībām par genocīdu, slepkavību, personu pretlikumīgu turēšanu ieslodzījumā un spīdzināšanu, kas ir noziegumi, kas iespējami ietilptu Tiesas jurisdikcijā. Tomēr Kongo Demokrātiskās Republikas iestādes neizmeklēja un neuzrādīja apsūdzības par viņa iespējamo kriminālatbildību par bērnu iesaistīšanu konfliktā. Starptautiskās Krimināltiesas Prokurors bez tam norādīja, ka nevarēja izslēgt iespēju, ka Kongo Demokrātiskās Republikas iestādes tuvā nākotnē varētu atbrīvot *Tomasu Lubangu Dilo* no

⁶⁷ Šīs tiesības ir tikušas piešķirtas ar Romas Statūtu 15. panta 4. punkta, 18. panta 2. un 4. punkta, 53. panta un 82. panta 1. punkta a) apakšpunkta starpniecību. Skat. arī Olásalo, p. 156.

⁶⁸ <http://archives.cnn.com/2000/WORLD/africa/01/24/un.congo.02/index.html>.

⁶⁹ Seven soldiers jailed for rape in DRC village. *AFP*, 12 April 2006.

apcietinājuma.⁷⁰ Tādēļ 2006. gada 13. janvārī Prokurors iesniedza lūgumu izsniegt *Tomasa Lubangas Dilo* apcietināšanas orderi.⁷¹

Pirmā Pirmstiesas Palāta neuzskatīja, ka Kongo Demokrātiskā Republika vai kāda cita valsts bija reaģējusi uz iespējamo bērnu iesaistīšanu konfliktā. Tā kā neviena valsts netika reaģējusi, Pirmstiesas Palāta neapskatīja jautājumus attiecībā uz nevēlēšanos vai nespēju un atzina, ka šī lieta apmierināja lietas piekritības pārbaudes pirmo stadiju.⁷² Attiecībā uz lietas piekritības pārbaudes otro stadiju, tas ir, pārkāpuma nopietnuma pārbaudi, Pirmā Pirmstiesas Palāta atzina, ka viens no svarīgajiem elementiem ir tas, ka apsūdzētajai personai jāietilpst „izmeklējamās situācijas nozīmīgāko līderu kategorijā”,⁷³ un tika atzīts, ka *Tomass Lubanga Dilo* bija viens no šiem nozīmīgākajiem līderiem.⁷⁴ Tā rezultātā, 2006. gada 10. februārī Pirmā Pirmstiesas Palāta nolēma izdot *Tomasa Lubangas Dilo* apcietināšanas orderi. Viņš tika pārvietots Starptautiskās Krimināltiesas apcietinājumā 2006. gada 17. martā un 20. martā viņš pirmoreiz stājās Tiesas priekšā.⁷⁵

2. Uganda

Ugandas ziemeļdaļā *Džozefa Konija (Joseph Kony)* vadītā „Tā Kunga pretošanās armija” (angļu valodā - *Lord's Resistance Army*) kopš 1988. gada ir vadījusi sacelšanos pret Ugandas valdību. Tiek lēsts, ka LRA ir nolaupījusi 30 000 bērnu, iesaistot tos karaspēkā vai vēršot pret tiem seksuālu vardarbību. Tiek apgalvots, ka viņi ir nogalinājuši tūkstošiem civiliedzīvotāju un piespieduši miljoniem cilvēku pamest savus mājokļus. Ugandas ziemeļdaļas notikumus izskatīšanai Tiesā ir iesniegusi Ugandas valdība.

Otrā Pirmstiesas Palāta, kura ir nozīmēta izskatīt Ugandas situāciju, attiecībā uz nevēlēšanos un nespēju ir izvēlējusies līdzīgu pieeju kā Pirmā Pirmstiesas Palāta. Vēstulē, ar kuru tā iesniedza lietu izskatīšanai Tiesā, Ugandas valdība norādīja, ka tā „nav spējusi aizturēt personas, kas vislielākajā mērā varētu būt atbildīgas par” iesniegumā minēto noziegumu izdarīšanu; ka „SKT ir vispiemērotākā un visefektīvākā tiesa, lai izmeklētu un iztiesātu lietas pret tiem, kas ir visvairāk atbildīgi” par šo noziegumu izdarīšanu, un ka Ugandas valdība „nav uzsākusi un neplāno uzsākt valsts tiesvedību attiecībā uz visvairāk atbildīgo personu izdarītajiem noziegumiem”.⁷⁶ Atsaucoties uz minēto vēstuli, Otrā Pirmstiesas Palāta atzina, ka Tiesai ir jurisdikcija pār lietām pret *Džozefu Koniju*,

⁷⁰ *Lubanga arrest warrant*, para 33.

⁷¹ *Lubanga arrest warrant*, para 9.

⁷² *Lubanga arrest warrant*, paras 39 and 40.

⁷³ *Lubanga arrest warrant*, para 63.

⁷⁴ *Lubanga arrest warrant*, para 67.

⁷⁵ Par turpmāko tiesvedību *Tomasa Lubangas Dilo* lietā, skat. 28. līdz 32. zemsvītras atsauci un ar tām saistīto tekstu.

Vinsentu Otti (Vincent Otti), Rasku Lukviyu (Raska Lukwiya), Okotu Odiambo (Okot Odhiambo) un *Dominiku Ongvenu (Dominic Ongwen)* un šīs lietas šķiet piekritīgas tiesai.⁷⁷ Tādējādi Otrā Pirmstiesas Palāta neanalizēja jautājumus par nevēlēšanos vai nespēju un atzina, ka šī lieta apmierināja piekritības pārbaudes pirmo stadiju. Jāpiebilst, ka ja pret lietas piekritību Tiesai neiebilst valsts, kura parasti realizētu jurisdikciju, pret to var iebilst apsūdzētie vai aizdomās turētie.

3. Centrālāfrikas Republika

Pašreizējais Centrālāfrikas Republikas prezidents - *Fransuā Bozize (Francois Bozize)*, ir iesniedzis izskatīšanai SKT lietas par bijušā prezidenta - *Fēliksa Anges Patasses (Felix Ange Patasse)*, divu viņa palīgu, franču policista un Kongo Demokrātiskās Republikas līdera *Žana-Pirē Bembas (Jean-Piree Bemba)* izdarītajiem noziegumiem. *Fēlikss Ange Patasse* kļuva par prezidentu, pārspējot deviņus citus kandidātus, bet pastāvēja aizdomas par krāpšanos attiecībā uz vēlēšanu rezultātiem. Viņš tika gāzts puča laikā 2003. gadā un devās trimdā uz Togo. Valsts iestādes 2004. gada septembrī apsūdzēja bijušo prezidentu un personas, kas tiek uzskatītas par viņa līdzdalībniekiem, par slepkavībām, izvarošanām un zādzībām šībrīža prezidenta izplānotā puča brutālās apspiešanas laikā. Būtībā, pašreizējais prezidents, kurš stājās amatā pēc puča, lūdz SKT izmeklēt un iztiesāt iepriekšējā prezidenta izdarītos noziegumus.

Kaut gan Centrālāfrikas Republika kā dalībvalsts pati ir iesniegusi lietu izskatīšanai Tiesā⁷⁸ un tās augstākā tiesa ir pasvītrojusi „Centrālāfrikas Republikas tiesu sistēmas nespēju sekmīgi izmeklēt šo lietu”,⁷⁹ Prokurors vēl nav uzsācis formālu izmeklēšanu un vēl joprojām analizē situāciju.⁸⁰ Tādēļ šobrīd nav publiski pieejams lietas piekritības izvērtējums, ko būtu veicis vai nu Prokurors, vai arī attiecīgā Pirmstiesas Palāta.

⁷⁶ SKT lieta: *Situation in Uganda*, ICC-02/O4, *Warrant of Arrest for Vincent Otti*, 8 July, 2005, para 37.

⁷⁷ SKT lieta: *Situation in Uganda*, ICC-02/O4, *Decision on the Prosecutor's application for Warrants of Arrest Under Article 58*, 8 July, 2005, p. 2.

⁷⁸ Press release: Prosecutor receives referral concerning Central African Republic, 1 June, 2006, <http://www.icc-cpi.int/press/pressreleases/151.html>.

⁷⁹ ICC gets the green light in Central African Republic. *IJT*, 24 April, 2005.

⁸⁰ *Update on Communications Received by the Office of the Prosecutor of the ICC*, 10 February, 2006.

VI. Notikumi, ko izskatīšanai iesniedz dalībvalsts (angļu valodā - „*self-referral*”) un kopīga pienākumu izpilde (angļu valodā - „*burden-sharing*”)

Ņemot vērā, to, ka Kongo Demokrātiskās Republikas un Ugandas gadījumos notikumus izskatīšanai iesniedza pašas valstis, es vēlētos apskatīt jautājumu par kopīgu pienākumu izpildi.

Gandrīz visas *Romas Statūtu* sastādīšanā iesaistītās puses piekrita diviem pieņēmumiem:⁸¹

1) Pirmkārt, valstis saskaņā ar *Romas Statūtu* 14. pantu iesniegs izskatīšanai notikumus izņēmuma kārtā, līdzīgi kā valstis iesniedz sūdzības saskaņā ar starptautiskajiem cilvēktiesību līgumiem;

2) Otrkārt, sākotnējo komplementaritātes principa piemērošanu raksturos vai nu:

- a) nekavēta primārās valsts jurisdikcijas piemērošana; vai
- b) spriedze starp valsts vēlmi īstenot kriminālo jurisdikciju un SKT šaubām par valsts veiktās izmeklēšanas īstenumu.

Tiesā izskatāmās lietas pierāda, ka SKT Statūtu praktiskā piemērošana ir pieņēmusi negaidītu kursu:⁸²

1) Pirmkārt, divas sākotnējās izmeklēšanas, kas attiecas uz Kongo Demokrātisko Republiku un uz situāciju Ugandas ziemeļos, ko formāli uzsāka Prokurors, izskatīšanai Tiesā iesniedza pašas šīs dalībvalstis saskaņā ar *Romas Statūtu* 14. pantu;

2) Otrkārt, abos gadījumos valsts, „kuras jurisdikcijā parasti ir attiecīgie noziegumi”,⁸³ iesniedza lietas izskatīšanai starptautiskā līmenī un tā rezultātā lielā mērā jau eksistē SKT Prokurora un valsts, kas iesniedz notikumu izskatīšanai, „kopīgā pienākumu izpilde”.

Vai tādā gadījumā tas nozīmē, ka dalībvalstis var iesniegt situācijas izskatīšanai Tiesā bez jebkādiem ierobežojumiem? SKT Statūtu preambulas sestais apsvērums atgādina, „ka tas ir katras valsts pienākums piemērot savas valsts kriminālo jurisdikciju attiecībā uz tiem, kas ir atbildīgi par starptautiskajiem noziegumiem”. Paturot prātā šo valsts pienākumu, rodas jautājums par to, kā tas ir savietojams ar to, ka saskaņā ar 14. pantu tā pati valsts var iesniegt notikumu starptautiskai izskatīšanai.

Kaut gan attiecībā uz to, ka dalībvalstis iesniedz notikumus izskatīšanai Tiesā un „atsakās no komplementaritātes”, nerodas juridiski jautājumi, var rasties praktiski

⁸¹ Claus Kress. „Self-Referrals” and „Waivers of Complementarity”. *J. Int'l Crim. Just.* 944, December 2004, Oxford University Press, (turpmāk - „Kress”), p. 944.

⁸² Kress, pp. 944f.

⁸³ Romas Statūtu 18. pants.

jautājumi par to, tieši kā Tiesai būtu jārīkojas šādās situācijās. Vispirms, gadījumā, ja valsts *de jure* valdība pati ir iesaistīta iekšējā bruņotajā konfliktā, tai var rasties kārdinājums iesniegt izskatīšanai Tiesā tikai atsevišķus, tās izvēlētos notikumu aspektus.⁸⁴

Vēl viens apsvērums ir tas, ka, lai Tiesa būtu spējīga darboties efektīvi un lietderīgi, tiek pieņemts, ka valstis uzņemsies lielāko daļu starptautisku noziegumu izmeklēšanas un iztiesāšanas pienākumus. Ir svarīgi, lai tādēļ, ka valstis nepilda savu pienākumus attiecībā uz nesodāmības izbeigšanu, uz Tiesu negultos pārāk smaga izskatāmo lietu nasta.

Kā Tiesai būtu jārīkojas gadījumā, kad valsts iesniedz notikumu izskatīšanai Tiesā, bet tajā pašā laikā ir apzināti pasīva un pati neuzsāk izmeklēšanu? Vai tas, ja tiktu izlemts, ka šāda lieta ir piekritīga Tiesai, būtu saskaņā ar komplementaritātes principu? Šis bija viens no jautājumiem, kam pievērsās ekspertu grupa, kas 2003. gadā pēc Prokurora uzaicinājuma sniedza ziņojumu. Eksperti atbildēja, ka „ja neviena valsts nav uzsākusi izmeklēšanu, no faktiem skaidri izriet, ka lietai jābūt piekritīgai Tiesai.”⁸⁵ Citiem vārdiem sakot, ja tiktu izlemts, ka šāda lieta ir piekritīga Tiesai, tas būtu saskaņā ar komplementaritātes principu. Kā es paskaidroju iepriekš, šķiet, ka Pirmstiesas Palātas, kas izskata Ugandas un Kongo lietas, piekrita šim secinājumam.

Tādējādi uz šo brīdi Pirmstiesas Palātas neiebilst pret to, ka SKT un valstis, kas saskaņā ar 14. pantu iesniedz notikumus izskatīšanai Tiesā, kopīgi izpilda pienākumus. Vēl nav zināms, vai šī pozīcija paliks spēkā, arī ņemot vērā šā brīža un iespējamās nākotnes izaicinājumus.

⁸⁴ Kress, p. 946.

⁸⁵ *Informal Expert Paper: The Principle of Complementarity in Practice*, ICC-OTP, 2003, para 59. Skat. arī: Kress, p. 946.

VII. Darfūras situācija un notikumi, ko izskatīšanai iesniedz Drošības Padome

Ceturtā situācija ir atšķirīga, jo šajā gadījumā notikumus izskatīšanai neiesniedz valstis. Arī ANO Drošības Padome, darbojoties saskaņā ar *Apvienoto Nāciju Organizācijas Statūtu VII nodaļu*, var iesniegt notikumus izskatīšanai. Darfūras situācijas, kuras izmeklēšanu veic SKT, pamatā ir apgalvojumi par to, ka ir tikuši izdarīti starptautisko cilvēktiesību un humanitāro tiesību pārkāpumi un genocīds.

2004. gada septembrī, ANO Drošības Padome, rīkojoties saskaņā ar *ANO Statūtu VII nodaļu*, lūdza Ģenerālsekretāram *Kofi Ananam (Kofi Annan)* „steidzīgi izveidot starptautisku izmeklēšanas komisiju, lai nekavējoties pārbaudītu ziņojumus par visu konfliktā iesaistīto pušu izdarītajiem starptautisko humanitāro tiesību un cilvēktiesību pārkāpumiem Darfūrā, lai noteiktu, vai ir noticis genocīds, un lai noteiktu par šiem pārkāpumiem atbildīgās personas, lai nodrošinātu, ka tās tiek sodītas”.⁸⁶

Starptautiskā Darfūras notikumu izmeklēšanas komisija 2005. gada janvārī publicēja Darfūrā pastāvošās situācijas izvērtējumu. Komisija atzina, ka „Sudānas valdība un Džandžavīdu (*Janjaweed*) spēki ir atbildīgi par nopietniem starptautisko cilvēktiesību un humanitāro tiesību pārkāpumiem, kas saskaņā ar starptautiskajām tiesībām uzskatāmi par noziegumiem. Komisija it sevišķi atzina, ka valdības karaspēks un nemiernieku grupas visā Darfūras teritorijā ir veikuši plaša mēroga uzbrukumus, tostarp veicot tādas darbības kā civiliedzīvotāju nogalināšanu, spīdzināšanu, personu piespiedu pazušanu, ciematu iznīcināšanu un izlaupīšanu, izvarošanu un citus seksuālas vardarbības aktus, un iedzīvotāju piespiedu pārvietošana. Šīs darbības tika veiktas kā daļa no plaša vai sistemātiska uzbrukuma, un tādējādi var tikt uzskatītas par noziegumiem pret cilvēci.”⁸⁷ Kaut gan komisija „atzina, ka Sudānas valdība nav atbildīga par genocīda veikšanu”, tā norādīja, „ka atsevišķos gadījumos personas, kuru starpā ir arī valdības ierēdņi”, varētu būt veikušas „darbības nolūkā veikt genocīdu”. Komisija norādīja, ka šo secinājumu varētu izdarīt tikai kompetenta tiesa, izskatot katru gadījumu atsevišķi.⁸⁸ Komisija arī nosauca 51 personu,⁸⁹ „kas ir iespējami atbildīgas par minētajiem pārkāpumiem, un to skaitā ir Sudānas valdības ierēdņi, nemiernieku grupu locekļi un atsevišķas ārvalstu

⁸⁶ Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004, operative paragraph 12.

⁸⁷ *Report of the International Commission of Inquiry on Darfur to the United Nations Secretary-General Pursuant to Security Council Resolution 1564 of 18 September 2004*, Geneva, 25 January, 2005 (turpmāk - „*International Commission of Inquiry on Darfur*”), p. 3.

⁸⁸ *Ibid.* p. 4.

⁸⁹ *Second Report of the Prosecutor of the International Criminal Court, Mr. Luis Moreno Ocampo to the Security Council Pursuant to UNSC 1593 (2005)*, 13 December 2005 (turpmāk - „*Second Report of the Prosecutor*”), p. 3.

militārpersonas, kas darbojas kā privātpersonas.”⁹⁰ Komisija izlēma, ka šim sarakstam jābūt konfidenciālam.⁹¹

2005. gada 31. martā Drošības Padome iesniedza Darfūras situāciju izskatīšanai SKT. 2006. gada aprīlī Drošības Padome piemēroja sankcijas pret četriem Sudānas pilsoņiem, ieskaitot trīs nemiernieku vadoņus un vienu valdības ierēdni.⁹²

Prokurors ir uzsvēris, ka, kaut gan viņš ir saņēmis Starptautiskās Darfūras notikumu izmeklēšanas komisijas sagatavoto 51 personas sarakstu, tas „satur Komisijas secinājumus un nav nekādi saistošs Prokuroram”. Bez tam viņš ir izdevis ziņojumu, kurā ir norādīts, ka Prokurora birojs „pats veiks neatkarīgu izmeklēšanu”.⁹³ Prokurors tādējādi ir apstiprinājis savu neatkarību no Drošības Padomes un ar to saistītajām organizācijām, kā, piemēram, no Starptautiskās Darfūras notikumu izmeklēšanas komisijas.

Daži komentētāji ir norādījuši, ka ir ļoti ticams, ka komplementaritātes režīms ir piemērojams arī gadījumā, ja notikumu izskatīšanai iesniedz Drošības Padome.⁹⁴ Šķiet, ka Prokurors piekrīt šim secinājumam. Liekas, ka viņš ir izdarījis no Drošības Padomes secinājumiem neatkarīgu secinājumu par Darfūras situācijas piekritību Tiesai.

Saskaņā ar publiski pieejamo informāciju, Pirmā Pirmstiesas Palāta vēl nav izdevusi apcietināšanas orderus attiecībā uz Darfūras situāciju. Tāpēc var apskatīt vienīgi Prokurora viedokli par Darfūras situācijas piekritību Tiesai un komplementaritātes jautājumiem, kas uz to attiecas.

Prokurors ir norādījis, ka viņš koncentrēsies „uz personām, kuru atbildība par Darfūrā izdarītajiem noziegumiem ir vislielākā”.⁹⁵ Prokurors ir veicis juridisko lietu piekritības pārbaudi tikai „attiecībā uz lietām, kurās ir ticis izlemts izvirzīt apsūdzību, nevis attiecībā uz visu Sudānas tiesu sistēmu.” Savā otrajā ziņojumā Drošības Padomei Prokurors atzīmēja, ka starp iestādēm, kuras jāaplūko attiecībā uz izdarītajiem noziegumiem, ietilpst Darfūras speciālā tiesa, kas ir tikusi nodibināta saskaņā ar 2005. gada jūnijā izdotiem dekrētiem. „2005. gada novembrī tika ziņots par dekrētu, saskaņā ar kuru tika nodibinātas divas jaunas speciālās tiesas”. Viņš bez tam atzīmēja, ka tiek ziņots, ka speciālās tiesas jurisdikcijā „tagad ietilpst arī starptautisko humanitāro tiesību pārkāpumi” un ka „Sudānas valdība ir atjaunojusi Āfrikas Savienībai un citiem starptautiskajiem novērotājiem garantēto piekļuvi reģionam.” Tomēr viņš norādīja, ka „pastāvošā nedrošā situācija Darfūrā neļauj veikt efektīvu cietušo un liecinieku aizsardzību.” Tā rezultātā viņa birojam nākas „veikt izmeklēšanu ārpus Sudānas”, un viņš

⁹⁰ *International Commission of Inquiry on Darfur*, p. 4.

⁹¹ *Ibid.* p. 5.

⁹² Security Council Resolution 1672 of 25 April 2006.

⁹³ *Second Report of the Prosecutor*, p. 3.

⁹⁴ *Informal Expert Paper: The Principle of Complementarity in Practice*, ICC-OTP, 2003, para 68.

⁹⁵ Press release: The Prosecutor of the ICC opens investigation in Darfur, 6 June, 2005.

atzina arī, ka pastāvošā nedrošā situācija ir nopietns šķērslis arī valsts tiesu veicamajai izmeklēšanai.

Savā ziņojumā ANO Drošības Padomei Prokurors norādīja, ka Sudānas valdība ir piekritusi dažiem no viņa lūgumiem par sadarbību, piemēram, „Sudānas valdības amatpersonas ir piekritušas organizēt Prokurora pārstāvju vizīti Sudānā 2006. gada februāra beigās, lai tie tiktos ar speciālajām tiesām un citām tiesām, lai izvērtētu valsts tiesvedību attiecībā uz Darfūrā izdarītajiem noziegumiem.”⁹⁶ Prokurors nav tieši norādījis, ka Sudānas valdība būtu noraidījusi kādu no viņa lūgumiem par sadarbību. Šo informāciju varētu salīdzināt ar Sudānas prezidenta *Omera al-Bašira* izteikumu, ka Sudānas tiesām ir ekskluzīva jurisdikcija pār lietām, kas notikušas Sudānā.⁹⁷ Tādas nevalstiskās organizācijas kā *Human Rights Watch* ir noskaņotas skeptiskāk nekā Sudānas prezidents, un to secinājums ir, ka Sudānas valdība nopietni neizmeklēs vai netiesās nevienu valdības ierēdni, nemiernieku līderus vai citas personas, kas ir atbildīgas par Darfūrā izdarītajiem nopietnajiem noziegumiem, un ka Sudānas valdība nesadarbosies ar Starptautisko Krimināltiesu.⁹⁸ Paturot prātā, ka Prokurors koncentrējas uz augsta ranga amatpersonām,⁹⁹ viņa secinājums tomēr bija, ka „lietas, kuras tiek izvērtētas”, varētu būt piekritīgas Starptautiskajai Krimināltiesai, un piebilda, ka „Prokurora birojs turpinās sīki novērot visas lietas, kas tiek izskatītas Sudānas tiesās.”¹⁰⁰ Jautājums par to, pie kādiem secinājumiem Tiesa nonāktu attiecībā uz Darfūras situācijas piekritību tai, vēl nav ticis atbildēts.

⁹⁶ *Second Report of the Prosecutor*, p. 9.

⁹⁷ Only Sudanese judiciary can try Darfur war crimes - al-Bashir. *Sudan Tribune*, 19 February, 2006.

⁹⁸ <http://hrw.org/english/docs/2004/05/05/darfur8536.htm>.

⁹⁹ Press release: The Prosecutor of the ICC opens investigation in Darfur, 6 June, 2005.

¹⁰⁰ Address to the United Nations Security Council, New York, 13 December 2005, pp. 3f.

VIII. Noslēgums

Noslēgumā varētu atgādināt, ka komplementaritātes princips ir jauns jēdziens. Starptautiskās Krimināltiesas jurisprudences nākotnē noteiks šī būtiskā principa precīzo piemērošanas jomu un tā saturu. Ir zināms, ka dažas valstis ir nobažījušās par to, ka Tiesa iejauksies viņu jurisdikcijā politisku motīvu dēļ un tādējādi neattaisnoti pārkāps to suverenitāti.

Tomēr šķiet, ka šīm bažām nav pamata. Visu dalībvalstu interesēs ir veikt nepieciešamos pasākumus valstu līmenī un saskaņot savu likumdošanu ar *Romas Statūtu* prasībām. Valstīm, kuras ievēro likumus, nav jābaidās no Starptautiskās Krimināltiesas. Striktas komplementaritātes principa piemērošanas rezultātā, valstis, kam šobrīd ir kādas šaubas par Tiesu, laika gaitā sapratīs, ka Tiesa darbojas saskaņā ar likumības principu un nevis politisku motīvu vadīta, un sāks atbalstīt Tiesu.

IX. Kopsavilkums

Starptautiskā Krimināltiesa ieņem unikālu vietu pasaules vēsturē kā pirmais pastāvīgais krimināltribunāls. SKT *Romas Statūtos* ir daudz jauninājumu, kas atšķir Tiesu no tās priekštečiem. Vissvarīgākās no šīm iezīmēm ir Tiesas pastāvība, tās neatkarība no pastāvošām politiskām organizācijām, tās tiesnešu dažādības garantijas, tās mijiedarbība ar nacionālām valdībām un starptautiskām organizācijām ar savstarpējas sadarbības palīdzību, kā arī atlīdzība cietušajiem un to piedalīšanās tiesvedībā.

Viens no SKT pamatprincipiem ir komplementaritātes princips, kur piemērošanas rezultātā tiek panākts līdzsvars starp bažām par valstu suverenitātes ievērošanu un nepieciešamību aizsargāt cilvēktiesības. Tomēr jautājums par komplementaritāti rodas brīdī, kad tiek lemts par lietas piekritību Tiesai un Tiesas jurisdikciju pār lietu. Lietas piekritība un Tiesas jurisdikcija pār to tiek pārbaudītas vairākās stadijās, kuru gaitā attiecīgajai Pirmstiesas Palātai jāpārlicinās par to, ka ir tikusi izpildīti noteikti kritēriji.